

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

В. А. Подсолонко*

РЕЗЕРВИ РОСТУ ЕФЕКТИВНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Сучасний стан економіки України. Одним з основних показників ефективності економіки країн світу прийнято вважати виробництво валового внутрішнього продукту (ВВП) на одну людину. Звичайно цей показник вимірюють у доларах США. Останні порівняння в національній статистиці приведені по паритету купівельної спроможності (ПКС) у порівняльних цінах 2000 р. у динаміці з 1990 по 2004 рр.

Таблиця 1.

**ВВП по ПКС в Україні і країнах світу в період 1990-2004 рр.
у порівняльних цінах 2000 р. (у доларах США)¹**

№ з/п	Країни світу	Місце серед 15 країн		Роки						
		1990	2004	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004
1.	Україна	9	15	8953	4316	4065	4496	4793	5297	5984
2.	Білорусь	15	14	5225	3402	4711	4950	5222	5616	6290
3.	Казахстан	13	13	5661	3587	4312	4904	5382	5865	6391
4.	Росія	8	9	10265	6379	7029	7428	7776	8334	8980
5.	Болгарія	11	10	6745	6213	6184	6480	6861	7207	7656
6.	Греція	6	6	14180	14414	16635	17428	18033	18828	19650
7.	Ірландія	5	2	15502	19152	28796	30109	31405	32266	33145
8.	Іспанія	4	5	16514	17621	21079	21581	21842	22127	22444
9.	Польща	10	8	7183	7915	10382	10498	10647	11062	11653
10.	Португалія	7	7	14175	15332	18372	18620	18626	18289	18394
11.	Румунія	12	11	6528	5999	5775	6132	6470	6828	7427
12.	США	1	1	28429	30128	37759	34660	34863	35456	36590
13.	Туреччина	14	12	5645	6050	6737	6139	6532	6816	7325
14.	Франція	3	3	21985	22973	25947	26315	26471	26522	26972
15.	Японія	2	4	23146	24542	25480	25505	25510	25926	26509

© Подсолонко В. А., 2007

* декан факультету управління Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського (Сімферополь, Автономна Республіка Крим), доктор економічних наук, професор

¹ Статистичний щорічник України за 2005 рік. — К.: Консультант, 2006. — С. 561, 562.

Приведені дані в табл. 1 свідчать про те, що серед розглянутих 15 країн світу ще в 1990 р. економіка України відставала тільки від восьми країн, складаючи 31,5 % від США, що займала перше місце, 40,7 % — від Франції з її третім місцем, і 57,8 % від Ірландії з її п'ятим місцем. При цьому, у порівнянні з Польщею, що займала 10 місце, Україна мала 124,6 %, з Румунією, з її 12 місцем, — 137,1 %, з Туреччиною, з її 14 місцем — 158,6 %, і з Білоруссю на 15 місці — 171,3 %. Без сумніву, можна впевнено вважати, що економіка України в 1990 році у ряді розглянутих країн виглядала в першій частині цих країн — досить пристойно, а в другій групі — досить гідно.

Однак, уже в 2004 році цей же аналізований показник свідчив про те, що в порівнянні зі США економіка України складала вже 16,4 %, із Францією — 22,2 %, з Ірландією — 18,1 %, з Польщею — 51,4 %, Румунією — 80,6 %, Туреччиною — 81,7 %, Білоруссю — 95,1 %. Таку метаморфозу зміни порівняльного стану національної економіки України як серед близьких за потенціалом країн, так і тих, що істотно відрізнялися, можна віднести до розряду кризових.

Розвал економіки країни більш ніж у два рази за перші ж 5 років її економічної і політичної самостійності, продовжувався у наступні п'ять років. Починаючи з 2001 року, економіка країни почала відроджуватися досить високими темпами (10,6 %, 6,6 %, 10,5 %, 13 %), однак меншими, ніж вона розвалювалася в 1991-1995 рр. За умови збереження таких темпів розвитку (у середньому 10 % приросту в рік) рівень економіки 1990 року був би відновлений уже на початок 2009 року. Однак, події 2005-2007 рр., пов'язані з боротьбою за владу в Україні, привели до втрати темпів розвитку. Вже в 2005 році індекс фізичного обсягу ВВП в Україні знизився до 102,6 %², у першому півріччі 2006 року піднявся з 100,9 % у січні до 105 % у червні, а в другому півріччі — з 105,5 % у липні — до 107,1 % у грудні. У січні 2007 році — 109,3 % були піком результативності економіки України. З лютого 2007 року почався спад до 108,6 %³ і далі. Зважаючи на все, у 2010 році ще не буде досягнуто рівню 1990 року в економіці України.

Відзначений стан національної економіки України свідчить про підвищення актуальності питань пошуку резервів росту її ефективності.

Очевидно, варто виявити у складі економіки України найбільш перспективні напрямки її розвитку, найбільш ефективні види економічної діяльності і регіони, які розвиваються найбільш активно. Ймовірно, що популяризуючи розвиток таких видів діяльності й активність прогресивних регіонів, можливо буде прискорити процеси росту ефективності національної економіки.

Аналіз структури сучасної економіки. Відомо, що економіка країни формується з результатів розвитку її регіонів, котрі, у свою чергу, спираються на діяльність підприємств і організацій конкретних видів економічної діяльності.

Основним показником, що характеризує розвиток економіки в регіонах, є валовий регіональний продукт у розрахунку на одну людину. Цей показник по регіонах коливається досить істотно, від 3516 грн. у Тернопільській області, до 7182 грн. у Харківській, 9713 грн. у Донецькій областях і до 23130 грн. у м. Києві в 2004 році⁴.

² Там само. — С. 31.

³ Калугин В., Ильичев Р., Саливон С., Мищенко О. и др. Спецвыпуск. Ющенко и пустота // Еженедельник. Бизнес. — 2007. — № 15 (742). — 9 апреля. — С. 24, 26.

⁴ Статистичний щорічник України за 2005 рік. — К.: Консультант, 2006. — С. 47.

Умовно за цим показником ефективності економіки всі регіони можна розділити на три групи: від 3500 грн. до 5000 грн.; від 5001 грн. до 7000 грн.; від 7001 грн. до 10000 грн. У першу групу регіонів увійшли 11 областей, включаючи Автономну республіку Крим (АРК) із кращим у групі результатом — 4951 грн. Друга група мала вже у своєму складі 8 областей, а третя — 6 областей. З цих даних видно, що найбільший резерв ефективності економіки зосереджений у першій групі з 11 регіонів. Правда, тут не можна не підкреслити, що в сумі ці 11 регіонів принесли усього лише 65253 млн. грн. порівняно з 61357 млн. грн. у місті Києві або 75657 млн. грн. у двох областях — Дніпропетровській і Донецькій⁵.

У першій групі регіонів на першому місці за абсолютним (9901 млн. грн.) і відносним (4951 грн.) результатами представлена АРК. Структуру економіки лідера цієї групи можна розглядати з двох позицій: як приклад для наслідування відстаючим від неї 10 регіонам; як небажану структуру порівняно з кращими регіонами другої і третьої груп.

Негативним моментом у розвитку економіки Криму можна вважати інтенсивне зниження питомої ваги сільського господарства, що триває, в підсумковому результаті (з 18,1 % у 2001 р., до 12,6 % у 2004 р.)⁶. Очевидно, цей недолік багато в чому властивий і всім іншим 10 областям відзначеної раніше першої групи, у яку з відповідними результатами (за величиною, що знижується, ВРП на душу населення) увійшли: Черкаська — 4853 грн., Рівненська — 4817 грн., Волинська — 4771 грн., Вінницька — 4700 грн., Хмельницька — 4549 грн., Херсонська — 4546 грн., Житомирська — 4397 грн., Закарпатська — 4238 грн., Чернівецька — 3589 грн. і Тернопільська — 3516 грн. області. Про це свідчить зменшене в середньому по Україні споживання продуктів харчування на одну людину в рік з 1990 р. по 2004 р.: м'яса і м'ясопродуктів від 68 кг до 39 кг, молока і молочних продуктів — від 373 кг до 226 кг, риби і рибопродуктів — від 17,5 кг до 12,3 кг⁷.

У зв'язку з цим не можна не відзначити, що зниженню споживання риби населенням України, напевно, багато в чому сприяло постійне зниження вилову риби рибалками Криму навіть у рибальській зоні України, до прикладу з 23023 т у 2000 р. до 13753 т у 2004 р., а в 200-мильних прибережних водах інших держав — з 101024 т у 2000 р. до 5037 т у 2004 р.⁸ Не випадково величина валової доданої вартості (ВДС), створюваної рибним господарством у Криму знизилася з 67 млн. грн. у 2001 р. до 57 млн. грн. у 2004 р. навіть у фактичних цінах⁹. У цей період індекси споживчих цін на рибу і морепродукти склали 105,6 % у 2002 р., 108,7 % у 2003 р. і 128,5 % у 2004 р.¹⁰ Звичайно, частка рибного господарства у ВДС Криму 1,2 % у 2001 р. не була визначальною, як і в 0,6 % у 2004 р. На столі українців стало менше риби, зате вона стала дорожчою.

Порівняльний аналіз найважливіших показників економіки відзначених 11 регіонів і деяких показників соціального розвитку їхнього населення показує, що рівень стану цих показників не дає однозначної відповіді в пошуку шляхів

⁵ Там само. — С. 46.

⁶ Статистичний щорічник Автономної Республіки Крим за 2005 рік. — Сімферополь: Головне управління статистики в АРК, 2006. — С. 37.

⁷ Статистичний щорічник України за 2005 рік. — К.: Консультант, 2006. — С. 437.

⁸ Статистичний щорічник Автономної Республіки Крим за 2005 рік. — Сімферополь: Головне управління статистики в АРК, 2006. — С. 178.

⁹ Там само. — С. 37.

¹⁰ Там само. — С. 67.

росту ефективності їхньої економіки. Наприклад, кращі показники в АРК по ВРП на одного мешканця і величинам заробітної плати в середньому на одного найманого робітника і працівника сільського господарства не підкріплені відповідними показниками продуктивності праці (табл. 2).

Так, майже найнижче вироблення продукції сільського господарства на одного працівника, зайнятого в цій сфері, 40,2 тис. грн. / чол. у Криму дозволила мати там найвищу заробітну плату в аналізованій групі регіонів — 360 грн. Правда, найнижча продуктивність праці в цій же сфері діяльності в Хмельницькій області — 39,5 тис. грн. / чол. зумовила найнижчу заробітну плату — 188 грн. Ці різкі відмінності, безумовно, вимагають окремого аналізу їхніх причин, що їх породили. Питання взаємодії підприємств малого бізнесу з великими підприємствами сільськогосподарського комплексу в кожному регіоні виявляються по-своєму. Якщо в Криму на 10000 чоловік населення припадає 71 мале підприємство (МП), а з них тільки 5,2 % належить до сільського господарства, можливо, це і сприяє досить високій частці продукції МП у загальному обсягу реалізованої продукції в регіоні 13,4 % і найнижчому рівневі зареєстрованого безробіття — 3,4 % серед аналізованих регіонів. Ймовірно, що висока удільна вага сільгосппідприємств серед МП Тернопільської області при їх малій кількості (38 на 10000 жителів) призвела область до останнього місця в економіці регіонів.

Можливо, такий показник, як кількість особистих легкових автомобілів на 1000 чоловік населення регіонів не є визначальним у характеристиці добробуту населення, однак він досить тісно пов'язаний як із загальним показником стану економіки в регіонах, так і з рівнем заробітної плати їхнього населення. Може зовсім випадково в Хмельницькій області при найвищій частці числа найманих робітників сільського господарства і пов'язаних з ним сфер діяльності в загальному середньорічному числі найманих робітників — 23 % і найнижчою з аналізованих 11 регіонів заробітній платі селян — 188 грн. на місяць, найменша кількість особистих легкових автомобілів на 1000 чоловік населення — 75. У Криму цей показник складає 126 (табл. 2).

Можливо, потрібен спеціальний аналіз причин великого розриву між показниками продуктивності праці в сільському господарстві аналізованих регіонів і величинах заробітної плати працівників, що забезпечують ці відмінності. Звичайно, тут позначається структура сільгосппродукції, цінові відмінності і рентабельність цієї продукції, ступінь зношеності сільгосптехніки і т.д. Однак, навіть із приведених даних можна зробити ряд висновків, що дозволяють оконтурити для аналізованих регіонів досить виразно деякі резерви росту ефективності їхньої економіки, що формує національну економіку України.

Збільшення в регіонах числа найманих робітників у сільському господарстві порівняно з іншими регіонами не приводить до пропорційного росту обсягу продукції сільського господарства в цих регіонах. Так, у Херсонській області 36 тис. сільгоспрацівників дозволили виробити сільгосппродукції на 2270 млн. грн., порівняно з 2247 млн. грн. у Житомирській області при 52 тис. сільгоспрацівників, і 2091 млн. грн. у Криму при 52 тис. працівників сільського господарства. Аналогічно в Хмельницькій області 71 тис. сільгоспрацівників зробили продукції на 2807 млн. грн., тоді як у Черкаській області значно більший обсяг — у 3276 млн. грн. був забезпечений істотно меншою чисельністю працівників сільського господарства — 60 тис. чоловік.

Розмір середньомісячної заробітної плати найманих робітників сільського господарства в регіонах не відповідає показникам продуктивності їхньої праці. Так, найвища зарплата сільгоспрацівників Криму в 360 грн. відповідає продуктивності праці в розмірі 40,23 тис. грн. у рік, а найнижча в 188 грн. у

Показники розвитку економіки в 11 найменш розвинених регіонах України в 2004 році¹¹

	Чисельність населення, тис. чоловік			Середньорічне число найманих робітників, тис.			Показники розвитку									
	Усього	У тому числі в сільському господарстві	%	ВРП на одну людину, грн.			продукція сільського господарства в цінах 2000 р.			Середньомісячна заробітна плата найманих робітників, грн.			Кількість на 10000 населення / у тому числі в % сільгосппідприємств	Частка продукції в загальному випуску, %	Рівень зареєстрованого безробіття, %	Число осіб на 1000 легкових автомобілів на 1000 чол.
				Усього	У тому числі в сільському господарстві	Усього в регіоні	У промисловості	У сільському господарстві	Усього, млн. грн.	На одну людину	Усього в регіоні	У промисловості				
Україна	47100	11316	1174	10,4	7273	66181	1405	56,4	590	743	295	60/5,2	5,3	3,5	110	
АРК	1985	414	52	12,6	4951	2091	1053	40,2	543	657	360	71/5,2	13,4	3,4	126	
Черкаська	1354	311	60	19,3	4853	3276	2419	54,6	465	580	318	43/11,6	10	5,7	120	
Рівненська	1160	243	31	12,8	4817	1926	1660	62,1	506	756	216	41/6,8	8,7	5,9	89	
Волинська	1042	220	31	14,1	4771	1976	1896	63,7	412	550	198	45/9,5	4,1	4,4	90	
Вінницька	1713	383	83	21,7	4700	3631	2120	43,7	435	529	262	44/9,9	10,6	4,3	99	
Хмельницька	1385	309	71	23	4549	2807	2027	39,5	419	612	188	42/8,4	9,8	4	75	
Херсонська	1137	232	36	15,5	4546	2270	1996	63,1	451	544	315	54/9,1	9,8	5	115	
Житомирська	1346	311	52	16,7	4397	2247	1669	43,2	434	539	203	45/10,8	6,9	5	99	
Закарпатська	1246	203	6	3	4238	1415	1136	236	479	509	298	60/6,9	9,2	3,8	108	
Чернівецька	908	152	17	11,2	3589	1267	1395	74,5	441	507	224	43/11,7	14,3	6	96	
Тернопільська	1116	210	33	15,7	3516	1946	1744	59	388	443	215	38/13	12,8	7,5	80	

¹¹ Статистичний щорічник України за 2005 рік. — К.: Консультант, 2006. — С. 25, 47, 141, 315, 317, 318, 385, 388, 390, 412, 414, 439.

Хмельницькій області сформувалася майже при такій же продуктивності — 39,5 тис. грн. на одного сільгоспрацівника .

Найбільшому числу малих підприємств на 10000 чоловік населення в Криму — 71, відповідає найменший рівень зареєстрованого безробіття — 3,4 %, майже найвища частка продукції малих підприємств у загальному обсязі реалізованих послуг і продукції в регіоні 13,4 %, і найбільша величина особистих легкових автомобілів на 1000 чоловік, що проживають у регіоні — 126. Для порівняння покажемо, що в Хмельницькій області це число автомобілів складає 75 при 42 малих підприємств на 10000 населення.

Низький рівень вироблення продукції сільського господарства на одного мешканця регіону (найнижче вироблення в 1053 грн. сформувалося в Криму) обумовлений неефективною структурою продукції сільськогосподарського виробництва. Так, у Криму площа виноградних насаджень скоротилася з 65,5 тис. га в 1990 р. до 34,5 у 2004 р. і 33,5 — у 2005 р.¹² Тут варто підкреслити, що рівень рентабельності винограду збережуться досить високим всі останні 15 років (з 71,7 % у 1990 р. до 59,7 % у 2005 р.)¹³.

Регіони, що мають низький рівень розвитку малого підприємництва, можуть використовувати як основний резерв росту ефективності своєї економіки — збільшення кількості малих підприємств на 10 000 населення. Зокрема, у Тернопільській області, що має найнижчий показник по виробленню валового регіонального продукту на одну людину в регіоні — 3516 грн., також менше, ніж в інших регіонах число малих підприємств — 38 на 10000 населення, найвищий рівень зареєстрованого безробіття — 7,5 %, а так само — майже найнижче число особистих автомобілів на 1000 чоловік населення — 80.

Регіони, у яких сформувалося найнижче вироблення обсягів продукції сільського господарства на одного мешканця (Крим — 1053 грн., Закарпатська область — 1136 грн., Чернівецька — 1395 грн. у порівнянні з 2419 грн. у Черкаській) можуть збільшувати ці обсяги більш ефективно на основі поліпшення структури сільгосппродукції, що охоплює як продукти харчування для населення, так і технічні культури інноваційного напрямку (бавовна, сировина для біопалива та ін.).

Ріст середньомісячної заробітної плати найманих робітників у регіонах можна забезпечити на основі прогресивної зміни структури видів економічної діяльності і галузей усередині них, що приведе в підсумку до зростання ВВП на 1 чоловіка у регіоні.

¹² Статистичний щорічник Автономної Республіки Крим за 2005 рік. — Сімферополь: Головне управління статистики в АРК, 2006. — С. 150.

¹³ Там само. — С. 143.